

Kainodara ir šilumos kainų nustatymo metodikos Lietuvoje 1970–2012 m.: istorinė-ekspertinė apžvalga

Kazys Marcinauskas,

Irena Korsakienė

*Lietuvos energetikos institutas,
Efektyvaus energijos naudojimo
tyrimų ir informacijos centras,
Breslaujos g. 3, LT-44403 Kaunas
El. paštas: korsak@mail.lei.lt*

Kainodara – kainų formavimo, jų lygio ir santykio nustatymo procesas. Nepriklausomoje Lietuvoje kainodaros tvarką nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė, o įgyvendina Vyriausybės įgaliotos institucijos. Šilumos kainos skaičiuojamos naudojant šilumos kainų nustatymo metodikas. Centralizuotai tiekiamos šilumos kainos yra Vyriausybės reguliuojamos, tačiau pastaruoju metu, išaugus įvairių kuro rūšių kainoms, labai išaugo ir šilumos kainos, o mokesčiai už centralizuotai tiekiamą šilumą tapo pagrindiniu daugumos gyventojų rūpesčiu.

Straipsnyje pateikta kainodarą bei šilumos kainų nustatymą reglamentuojančių teisės aktų istorinė-ekspertinė apžvalga 1970–2012 m. laikotarpiu.

Raktažodžiai: kainodara, šilumos kainų nustatymo metodikos, šilumos kainos

ĮVADAS

Kainodara reguliuojamose (prižiūrimose) monopolinėse energetikos įmonėse, tarp jų centralizuoto šilumos tiekimo (CŠT) bendrovėse, turi užtikrinti šilumos tiekėjų ir vartotojų ekonominį saugumą. Gera šilumos kainodara turi garantuoti, kad šilumos vartotojai būtų patikimai ir kokybiškai aprūpinami šilumine energija optimaliomis konkrečioje CŠT sistemoje kainomis. Šilumos kainos turi padengti CŠT sistemų eksploatacinius kaštus ir finansuoti būtiną jų atnaujinimą.

Centralizuoto šilumos tiekimo kainų nustatymo principus Europos ir Azijos valstybėse metodologiškai galima suskirstyti į 3 pagrindines grupes:

1. **Kasmetinis šilumos tiekimo kainų dedamųjų peržiūrėjimas ir „socialinis-politinis“ naujų kainų nustatymas kitiems finansiniams metams.** Toks kainų reguliavimas buvo taikomas Rusijoje, Kinijoje ir daugumoje pereinamosios ekonomikos šalių, kurios nėra Europos Sąjungos (ES) narės. Šio metodo pagrindinis privalumas yra tai, kad jis paprastas ir matoma sąnaudų struktūra, bet turi daug trūkumų.

Kasmetinis sąnaudų revizavimas ir kainų nustatymas taikomas tik šalyse, kur centralizuotas šilumos tiekimas dotuojamas iš savivaldybės ar valstybės biudžeto, arba iš elektros pardavimo pajamų.

2. **Nusistovėjusių, susiformavusių šilumos kainų koregavimas tik reikšmingai pasikeitus kuriam nors išlaidų komponentui.** Pavyzdžiui, pabrango kuras, įvesti nauji reikalavimai ar mokesčiai, pabrango naudojama elektra, įvertinta infliacijos įtaka ir t. t. Šis kainų nustatymo principas taikomas iš esmės visose Vakarų Europos šalyse, nepriklausomai nuo to, ar kainas reguliuoja energetikos reguliatorius (ER), ar pati šilumos tiekimo rinka.

Tai yra ekonominė, rinkos santykiais pagrįsta kainodara, kuri užtikrina rentabilią veiklą ir kreditinių išteklių prieinamumą, nes šilumos tiekimo veikla yra prognozuojama ir saugi investiciniu požiūriu. Šilumos kainų dydį riboja santykiai su vartotojais, o maksimalų pelno dydį kontroliuoja bendrosios rinkos priežiūros tarnybos (jis turi atitikti monopolinių rinkų, kartais šalies, vidurkį).

3. **Stabilios sąnaudų struktūros ilgalaikis (bazinis) nustatymas reguliavimo periodui (3 ar daugiau metų) su periodiniu atskirų komponentų koregavimu esant**

reikšmingiems jų pokyčiams. Tai iš esmės „vakarietiškas“ kainodaros principas, su šilumos sąnaudų revizija tarp reguliavimo periodų. Ši kainodara išvystyta pereinamosios ekonomikos šalyse, kurios yra Europos Sąjungos narės, siekiant suderinti ekonominį CŠT sektoriaus pagrindą su vis dar ryškiai kintančiais pereinamosios ekonomikos šalių rodikliais (infliacija, darbo užmokesčio kitimas, pasikeitimai kuro rinkose, vartotojų struktūros pokyčiai ir t. t.) ir techniniais CŠT sistemų pokyčiais (naujos įrangos diegimas, efektyvumo gerėjimas, šilumos gamybos ir tiekimo sistemų esminis atnaujinimas ir t. t.).

Pastarasis kainodaros principas pilnas arba iš dalies taikomas Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Lenkijoje, pradedamas diegti Rusijoje, Ukrainoje ir kitose pereinamosios ekonomikos šalyse.

Literatūroje 1-ąjį metodą priimta vadinti „sąnaudos + pelnas“ principu ($cost + profit$), 2-asis metodas vadinamas „kainų kepure“ ($price cap$), o 3-iasis iš esmės yra abiejų derinys [1].

Darbe [2] aptarta šilumos ūkio kainodara Europos Sąjungos šalyse, atlikta šilumos kainų nustatymo metodikų lyginamoji analizė Danijoje, Švedijoje, Italijoje, Vokietijoje, Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje ir Lietuvoje; pateikti išsamūs 13 stambių šilumos tiekėjų Lietuvoje sąnaudų ir pajamų duomenys; taip pat pasiūlymai dėl kainodaros ir šilumos kainų nustatymo metodikos rengimo, tvirtinimo ir kainų nustatymo procedūrų tobulinimo.

Darbe [3] nagrinėjami Lietuvos centralizuoto šilumos tiekimo bendrovėse susiklosčiusių šilumos kainų skirtumai įvertinant valstybės politikos, savivaldybių sprendimų ir šilumos tiekėjų veiklos įtaką bei poveikį galutinėms kainoms; įvardintos pagrindinės priežastys valstybinio reguliavimo, savivaldybių politinių ir administracinių sprendimų ir šilumos tiekimo bendrovių veiklos lygmeniu, lėmusios aukštesnes šilumos kainas atskirose savivaldybėse.

Centralizuoto šilumos tiekimo vystymosi ir šilumos kainų kitimo 1945–2011 m. laikotarpiu Lietuvoje išsami istorinė-ekspertinė apžvalga pateikta straipsnyje [4].

Pažymėtina, kad literatūros šaltiniuose [1–3] aptariamas ir analizuojamas paskutiniojo dešimtmečio laikotarpis, remiamasi tik stambiųjų šilumos tiekėjų veiklos duomenimis.

Straipsnyje pateikiama kainodaros ir šilumos kainų nustatymo metodikų (Lietuvoje 1970–2012 m. laikotarpiu) istorinė-ekspertinė apžvalga daugiau dėmesio kreipiant į mažuosius šilumos tiekėjus bei jų problemas.

KAINODARĄ REGLAMENTUOJANČIŲ TEISĖS AKTŲ IR ŠILUMOS KAINŲ NUSTATYMO METODIKŲ RAIDOS 1970–2012 METAIS EKSPERTINĖ ANALIZĖ

Sąlyginai galima išskirti 3 charakteringus laikotarpius:

- 1970–1990 m. – laikotarpis iki Lietuvai atgaunant nepriklausomybę;

- 1990–1996 m. – pereinamasis laikotarpis;
- 1997–2012 m. – Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos veiklos laikotarpis.

1970–1990 m. laikotarpis

Kainodara – kainų formavimo, jų lygio ir santykio nustatymo procesas. Buvusioje Sovietų Sąjungoje (tuo metu – TSRS) kainodara apėmė: naujos produkcijos ir paslaugų kainų formavimą ir nustatymą; galiojančių kainų ir tarifų planinį reguliavimą; kainodaros organizacijų darbo koordinavimą; kainų kontrolę; bendros kainų politikos ir principų įgyvendinimą.

Sąjungoje kainų tvirtinimo tvarką, įvairių organizacijų teises ir funkcijas kainodaros srityse nustatė TSRS Ministrų Taryba, Sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybos, TSRS valstybinis kainų komitetas. Lietuvoje pagrindinė kainodaros organizacija tuo metu buvo LTSR valstybinis kainų komitetas.

1971 m. rugsėjo 30 d. Lietuvos TSR Ministrų Taryba priėmė nutarimą Nr. 410 „Dėl Lietuvos TSR valstybinio kainų komiteto nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 1971, Nr. 29-233).

Šių Nuostatų 2 punkte įvardinti pagrindiniai Lietuvos TSR valstybinio kainų komiteto uždaviniai. Vienas jų:

„metodiškai vadovauti kainų bei tarifų nustatymui ir taikymui respublikos liaudies ūkyje, taip pat koordinuoti ministerijų ir žinybų darbą kainų sudarymo klausimais ir kontroliuoti, kad būtų laikomasi valstybinės drausmės šioje srityje.“

Šių Nuostatų 4 punkto b, c, d ir e papunkčiuose nurodyta, kad Lietuvos TSR valstybinis kainų komitetas, sprenddamas jam pavestus uždavinius:

„b) tvirtina, laikydamasis jam suteiktų teisių, didmenines, mažmenines ir superkamąsias kainas, taip pat elektros bei šiluminės energijos transportavimo ir kitų liaudies ūkiui ir gyventojams teikiamų paslaugų tarifus;

c) peržiūri nustatytą tvarką savo patvirtintas kainas bei tarifus, atsižvelgdamas į atskirų rūšių produkcijos gamybos bei realizavimo ir paslaugų teikimo sąlygų pasikeitimą;

d) rengia, vadovaudamasis TSRS valstybinio kainų komiteto nurodymais, dalyvaujant ministerijoms bei žinyboms, ir tvirtina ministerijoms, žinyboms, įmonėms bei organizacijoms privalomus metodinius ir instruktyvinius nurodymus kainų bei tarifų, kurių tvirtinimas priklauso komiteto kompetencijai, nustatymo (peržiūrėjimo) ir taikymo klausimais, taip pat reikalingus jiems nustatyti normatyvus;

e) koordinuoja ministerijų ir žinybų veiklą kainų bei tarifų nustatymo ir taikymo klausimais, taip pat kontroliuoja, kaip jų laikomasi.“

1972 m. lapkričio 30 d. Lietuvos TSRS Ministrų Taryba priėmė nutarimą Nr. 411 „Dėl tolesnio pramonės ir žemės ūkio produkcijos kainų, taip pat transportavimo ir kitų liaudies ūkiui bei gyventojams teikiamų paslaugų tarifų nustatymo ir taikymo tobulinimo“ (žr. LTSR įstatymų sąvadą).

Šio nutarimo 4 punkto f papunktyje nurodyta, kad Lietuvos TSR valstybinis kainų komitetas tvirtina:

„f) tarifus elektros ir šiluminei energijai, kurią gamina respublikinių ministerijų bei žinybų ir Liaudies deputatų vykdomųjų komitetų elektrinės (kiek tai liečia šiluminę energiją, taip pat ir kitos specializuotos įmonės), neįjungtos į TSRS elektrifikacijos ministerijos sistemos elektros bei termofikacijos tinklus, išskyrus tarifus elektros energijai, kuri teikiama gamybinėms kolūkių, tarybinių ūkių ir kitų žemės ūkio įmonių bei organizacijų reikmėms, prekybos ir viešojo maitinimo įstaigoms.“

Prie miestų ir rajonų vykdomųjų komitetų veikė Kainų ir prekybos taisyklių laikymosi kontrolės komisijos, kurioms metodiškai vadovavo Valstybinis kainų komitetas.

Aprašyta kainodaros sistema, kainų (tarp jų ir šiluminės energijos tarifų) nustatymo tvarka galiojo iki Lietuvai atgaunant nepriklausomybę.

Pažymėtina, kad iki 1990 m. įvairių kuro rūšių kainos bei centralizuotai tiekiamos šilumos tarifai santykinai nebuvo dideli, o mokesčiai už kurą ir šilumą sudarė nedidelę gyventojų išlaidų dalį. Nepriklausomoje Lietuvoje dėl įvairių objektyvių ir subjektyvių priežasčių šilumos kainos labai išaugo ir tapo bene pagrindiniu gyventojų rūpesčiu.

1990–1996 m. – laikotarpis

1990 m. kovo 11 d. prasidėjo naujas Lietuvos Valstybės istorijos etapas. Nuo pat pirmųjų nepriklausomybės dienų Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba (vėliau Seimas) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė ėmėsi Valstybės valdymo ir viso ūkio pertvarkos darbų: priimami įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai, kuriamos ministerijos (tarp jų ir Energetikos ministerija) ir t. t.

1990 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymą (Žin., 1990, Nr. 11-330), kurio 15 straipsnyje nurodyti pagrindiniai LR Vyriausybės įgaliojimai ekonomikos srityje, o šio straipsnio 4 punkte rašoma, kad LR Vyriausybė:

„4) sudaro Lietuvos valstybės biudžeto projektą, nustato kainodaros tvarką, vykdo bendrą darbo apmokėjimo politiką.“

1990 m. gegužės 17 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 154 „Dėl Lietuvos Respublikos ministerijų pagrindinių funkcijų“ (Žin., 1990, Nr. 18-476), kuriuo Ekonomikos ministerija įpareigota „rengti valstybinę kainodaros politiką, vykdyti valstybinį kainų reguliavimą ir jų kontrolę.“

1990 m. spalio 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 319 „Dėl Lietuvos Respublikos energetikos ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 1990, Nr. 32-787), kuriuo Energetikos ministerija įpareigota „nustatyti tvarką formuoti energetikos išteklių, jų kainų ir tarifų sistemą.“

Keleri pirmieji metai – ypač sudėtingas laikotarpis: ekonominė blokada, rublio nuvertėjimas ir pereinamasis

laikotarpis, kol buvo įvesta nuosava valiuta (litai), žaliavų ir ypač kuro kainų augimas ir atitinkamai augančios elektros energijos, šilumos ir kitos kainos. Kuriamąjį darbą apsun- kino ir patirties stoka, ir priešišku (tiek išorės, tiek vidaus) jėgų veikla.

1990 m. liepos 26 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė Lietuvos Respublikos kainų įstatymą (Žin., 1990, Nr. 22-542), kuriuo nusakė kainų sistemos, jų reguliavimo ir kontrolės pagrindus Lietuvos Respublikoje.

1991 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 464 „Dėl kainų ir tarifų liberalizavimo ir kainodaros reguliavimo Respublikoje“ (Žin., 1991, Nr. 35-968), kuriuo patvirtino Laikinąją kainų ir tarifų reguliavimo tvarką. Šios Tvarkos 2 punkte rašoma:

„2. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos kainų įstatymu ir siekdama užtikrinti rinkos ekonomikos pagrindų kūrimą, stiprinti laisvą konkurenciją, nustato visiems Lietuvos Respublikos teritorijoje esantiems ūkiniais subjektams privalomą kainodaros kontrolės tvarką, kai prekių (paslaugų) kainas reguliuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir kiti valstybiniai valdymo organai.“

Šios Tvarkos 1 priede įvardintos Valstybinės reikšmės prekės ir paslaugos (tarp jų ir elektros energija), kurių kainas ir tarifus tvirtina arba jų lygį nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Tvarkos 13 punkte nurodyti uždaviniai, kuriuos sprendžia Energetikos ministerija.

1992 m. vasario 6 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 83 „Dėl kai kurių Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų kainų Respublikos energetikos sistemoje klausimais dalinio pakeitimo ir pripažinimo netekusiais galios“ (Žin., 1992, Nr. 12-329), kuriuo į savo „kurojamų“ prekių sąrašą įtraukė ir Respublikos energetikos sistemos įmonių gaminamą šiluminę energiją bei ne energetikos įmonių šiluminę energiją gyvenamiesiems namams šildyti.

Minėtos Tvarkos 13 punktas išdėstytas taip:

„13. Energetikos ministerija formuoja pagal savo kompetenciją prekių ir paslaugų kainų bei tarifų sistemą, teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl energijos, naftos ir jos produktų, dujų ir akmens anglių kainų, nustato, laikydamasi Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų kainų lygio, kainas bei tarifus ir jų taikymo tvarką.“

Lietuvos Respublikos kainų įstatymo 12 straipsnyje rašoma:

„Šio įstatymo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtų kainodaros norminių dokumentų taikymą bei galiojimą kontroliuoja Ekonomikos ministerija ir savivaldybės.“

Nuo 1993 m. spalio 14 d. kontrolės funkcijas iš Ekonomikos ministerijos perėmė Valstybinė kainų ir konkurencijos tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės; nuo 1995 m. liepos 20 d. – Valstybinė konkurencijos ir vartotojų teisių gynimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

LR Vyriausybė 1994 m. vasario 3 d. nutarimu Nr. 77 patvirtino Kainų ir tarifų reguliavimo tvarką (Žin., 1994, Nr. 11-178). Ši Tvarka nustatė LR Vyriausybės, valstybės valdymo institucijų ir miestų (rajonų) valdybų teises bei pareigas kainų reguliavimo klausimu. Pagal šią Tvarką Energetikos ministerija teikė LR Vyriausybei pasiūlymus dėl elektros ir šiluminės energijos bei gamtinių dujų kainų ir, atsižvelgdama į LR Vyriausybės patvirtintų kainų lygį, nustatė Energetikos ministerijos reguliavimo srities įmonių gaminamos elektros ir šiluminės energijos tarifus bei gamtinių dujų kainas. Vadovaujantis šia Tvarka, šilumos ir karšto vandens kainos buvo nustatomos atskirai gyventojams ir visiems kitiems šilumos ir karšto vandens vartotojams. Ši Tvarka galiojo beveik 3,5 metų.

1995 m. kovo 28 d. LR Seimas priėmė Lietuvos Respublikos energetikos įstatymą (Žin., 1995, Nr. 32-743), kurio 15 straipsnyje rašoma:

„Kainodaros problemas energetikoje nagrinėja nuolat dirbanti Valstybinė energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisija.

Komisiją Lietuvos Respublikos Vyriausybės teikimu 5 metams skiria ir jos nuostatus tvirtina Respublikos Prezidentas.

Komisija nagrinėja svarbiausius energetikos ekonomikos, įskaitant investicijas, klausimus, nustato kainodaros energikoje principus, kainų ir tarifų apskaičiavimo taisykles, tikrina ir aprobuoja elektros ir šilumos energijos bei dujų kainų ir tarifų skaičiavimus, teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei tvirtinti elektros ir šilumos energijos bei dujų kainas ir tarifus, kontroliuoja jų taikymą bei taupymo programos vykdymą. Komisija turi teisę tikrinti energijos kokybę, jos atitikimą standartams, kontroliuoti prekybą energetinėmis žaliavomis ir energijos produktais. Savo išvadas ir pasiūlymus Komisija teikia Lietuvos Respublikos Seimui, Vyriausybei, o jeigu nustatė piktnaudžiavimą – prokuratūrai.

Savivaldybių reguliavimo srityje esančių objektų kuro kainas ir energijos tarifus gali nustatyti savivaldybės. Kainos ir tarifai savivaldybių reguliavimo srityje esantiems vartotojams įsigalioja tik suderinus juos su Valstybine energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisija ir patvirtinus Lietuvos Respublikos Vyriausybei.“

LR Prezidentas 1995 m. liepos 7 d. dekretu Nr. 688 patvirtino Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos nuostatus (Žin., 1995, Nr. 57-1431). Šiuose Nuostatuose nurodytas Komisijos tikslas:

1. Nustatyti kainodaros energetikoje principus.

2. Padėti įgyvendinti valstybės energetikos politikos tikslus kontroliuojant energetinę veiklą.

Taip pat nurodyta, kad Komisija vykdo daug funkcijų, tarp jų:

1. Nustato kainų ir tarifų apskaičiavimo taisykles.

2. Tikrina ir aprobuoja elektros ir šilumos energijos bei dujų kainas ir tarifus.

LR Prezidentas 1996 m. lapkričio 13 d. dekretu Nr. 1097 patvirtino naujus Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos nuostatus (Žin., 1996, Nr. 113-2573). Šiuose Nuostatuose išplėstas Komisijos vykdomų funkcijų sąrašas, tarp jų pirmoji nurodyta funkcija: „nustato LR Vyriausybės reguliuojamų energijos ir gamtinių dujų kainodaros principus ir kainų paskaičiavimo metodikas“.

1997–2012 m. – laikotarpis

Valstybinė energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisija 1997 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 6 patvirtino Centralizuotos šilumos kainų nustatymo laikinąją metodiką (Žin., 1997, Nr. 32-802). Ši Metodika nustatė centralizuotos šilumos gamybos elektrinėse ir katilinėse, taip pat centralizuotos šilumos perdavimo ir paskirstymo kainos skaičiavimo tvarką. Pagal šią Metodiką centralizuotos šilumos vartotojai skirstyti į 3 grupes:

1. Stambūs šilumos vartotojai.

2. Pramonė ir kiti šilumos vartotojai (išskyrus gyventojus).

3. Gyventojai.

Visiems centralizuotos šilumos vartotojams skaičiuota dvinarė arba vienanarė šilumos kaina. Pastaba: Metodika tiko visiems šilumos tiekėjams nepriklausomai nuo jų realizuojamo šilumos kiekio per metus. Vadovaujantis šia Metodika per daugiau kaip 5 metus teko skaičiuoti šilumos kainas daugeliui šilumos tiekėjų ir nebuvo jokių didesnių problemų.

1998 m. lapkričio 17 d. LR Seimas priėmė Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 15 straipsnio pakeitimo įstatymą (Žin., 1998, Nr. 105-2899), kuriame rašoma:

„Kainodaros problemas energetikoje nagrinėja nuolat dirbanti Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija.“

2002 m. lapkričio 7 d. LR Vyriausybė nutarimu Nr. 1747 patvirtino Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nuostatus (Žin., 2002, Nr. 109-4819). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 1995 ir 1996 m. Komisijos nuostatus tvirtino Lietuvos Respublikos prezidentas, o nuo 2002 m. juos tvirtina LR Vyriausybė.

2003 m. gegužės 20 d. LR Seimas priėmė Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymą (Žin., 2003, Nr. 51-2254), kurio 30 straipsnis skirtas šilumos kainodarai. Šiuo įstatymu šilumos tiekėjai suskirstyti į dvi grupes: „didieji“ – realizuojantys daugiau kaip 5 GWh šilumos per metus ir „mažieji“ – realizuojantys mažiau kaip 5 GWh šilumos per metus.

Įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nauja šilumos kainų sąvoka:

„2. **Bazinė šilumos kaina** – ilgalaikė šilumos gamybos ir (ar) šilumos perdavimo kaina, apskaičiuota pagal Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos patvirtintas

šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodikas, komisijos nustatyta ne trumpesiam kaip 3 metų laikotarpiui ir taikoma kasmet perskaičiuojant šilumos gamybos ir (ar) šilumos perdavimo kainas.“

2003 m. liepos 8 d. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija nutarimu Nr. O3-43 patvirtino Centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodiką (Žin., 2003, Nr. 74-3471). Metodika nustatė šilumos gamybos, perdavimo, pardavimo bei karšto vandens bazinių kainų skaičiavimo tvarką. Joje nurodyta, kad (Metodikos 59 str.) šilumos energijos kainos nustatomos pagal technologinius etapus: gamybą ir perdavimą. Taip pat įvertinamos ir pardavimo kainos.

Ši Metodika privaloma visiems juridiniams asmenims, įstatymų nustatyta tvarka įgaliotiems Lietuvos Respublikoje vykdyti šilumos ir karšto vandens pardavimą (Metodikos 1 str.). Tačiau taikant šią Metodiką „mažiesiems“ šilumos tiekėjams (kurie realizuoja mažiau kaip 5 GWh šilumos per metus) susidurta (žr. darbų [5, 6] ataskaitas) su daugeliu problemų, nes dažnai „mažųjų“ šilumos tiekėjų buhalteriniuose dokumentuose įvairių šilumos gamybos ir perdavimo sąnaudų apskaita atliekama neskirstant jų pagal technologinius etapus: gamybą ir perdavimą. Šilumos kainas „mažiesiems“ šilumos tiekėjams pagal šią Metodiką buvo galima skaičiuoti, tačiau daugumą veiklos rodiklių teko „dirbtinai“ dalinti pagal minėtus technologinius etapus.

Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, įvertinusi „mažųjų“ šilumos tiekėjų pastabas, 2004 m. balandžio 21 d. išsiuntė savivaldybėms ir šilumos tiekimo bendrovėms raštą Nr. R2-300 „Dėl šilumos tiekėjų, realizuojančių mažiau kaip 5 GWh per metus šilumos kainodaros“. Jame rašoma:

„Šiuo raštu Komisija informuoja, kad:

1. Minėta Centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodika ir bazinių šilumos ir (ar) karšto vandens kainų nustatymas ne trumpesiam kaip 3 metų laikotarpiui privalomi tiems šilumos ir karšto vandens tiekėjams, kurie realizuoja ne mažiau kaip 5 GWh šilumos per metus (Šilumos ūkio įstatymo 30 straipsnio 4 punktas).

2. Šilumos ir karšto vandens tiekėjams, realizuojantiems mažiau kaip 5 GWh šilumos per metus, nustatoma ne bazinė, o konkreti kaina, kuriai nustatyti gali būti taikoma supaprastinta Centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodika, neišskiriant gamybos bei perdavimo sąnaudų arba Komisijos 1997 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 6 patvirtinta Centralizuotos šilumos kainų nustatymo laikinoji metodika (Žin., 1997, Nr. 32-802) <...>.“

Pastabos:

1. Komisija ne nutarimu, o tik informaciniu raštu „atstatė“ Centralizuotos šilumos kainų nustatymo laikinosios metodikos galiojimą.

2. Pažymėtina, kad net 2010 m. kai kurie „mažieji“ šilumos tiekėjai, skaičiuodami šilumos kainas, vadovavosi anksčiau paminėto Komisijos rašto Nr. R2-300 nuostatomis.

2006 m. kovo 16 d. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija priėmė nutarimą Nr. O3-13 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2003 m. liepos 8 d. nutarimo Nr. O3-43 „Dėl centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodikos patvirtinimo“ dalinio pakeitimo“ (Žin., 2006, Nr. 32-1171).

Šiame Nutarime naujai išdėstytas Metodikos VIII skyrius „Šilumos kainų perskaičiavimo rodikliai.“

Pažymėtina, kad centralizuotai tiekiamos šilumos (bazinės) kainos perskaičiavimas pagal pakeistos Metodikos reikalavimus – gana sudėtingas. Be to, yra sunkiai paaiškinamų momentų:

- abejotinas pakeistos Metodikos 101.2 punkto reikalavimas – kuro kainų koregavimo koeficiento I_{kuro} skaičiavimo formulėje sąlyginio kuro (t_{ne}) vidutinę svertinę kainą (T_{kuro}) skaičiuoti nekeičiant kuro struktūros, nustatytos skaičiuojant bazinės šilumos gamybos kainą.

Tai tinka katilinėms, kuriose visais metais deginamos tos pačios kuro rūšys: vien gamtinės dujos ar mazutas, ar konkreti biokuro rūšis. Katilinėse, kur deginamos įvairios biokuro rūšys, išlaikyti tą pačią kuro struktūrą praktiškai neįmanoma. Pavyzdžiui, atliekant darbą [7] nustatyta, kad UAB „Baisogalos bioenergija“ savo katilinėse 2004–2005 m. degino medienos pjuvenas, skiedras, šiaudus, spalius, grikių lukštus; 2006 m. – medienos pjuvenas, skiedras, šiaudus; 2007 m. planuota deginti tik medienos pjuvenas ir skiedras. Kaip tada laikytis reikalavimo „nekeičiant kuro struktūros, nustatytos bazinės šilumos gamybos kainos skaičiavime“?

Tuo metu Lietuvoje jau buvo jaučiamas medienos kuro deficitas. Teko galvoti ne apie „kuro struktūros nekeitimą“, bet apskritai iš kur gauti pigesnio kuro;

- pakeistos Metodikos 103 punkte rašoma:

„103. Kasmetinis šilumos kainos perskaičiavimas atliekamas ir pateikiamas Komisijai pagal 5 ir 6 lenteles kartu su savivaldybės tarybos sprendimu arba įmonės įstatuose nustatyta tvarka dėl šilumos kainos nustatymo.“

Taip pat pateikiami faktiniai duomenys už atskaitinį laikotarpį (keturis ankstesnius ketvirčius) ERS lentelė „Centralizuotai tiekiamos šilumos ekonominių rodiklių suvestinė“.

Tenka konstatuoti, kad minėtos 5 ir 6 lentelės nebuvo skelbtos „Valstybės žiniuose“, nors privalėjo (kaip ir pati šilumos perskaičiavimo metodika) būti paskelbtos. Tad juridiniu požiūriu jų pildymas ir pateikimas nėra korektiški.

Centralizuotai tiekiamos šilumos kainos perskaičiavimą galima atlikti tik pasibaigus atskaitiniam laikotarpiui, kai įmonės buhalterija suveda finansinius veiklos rodiklius; skaičiavimų derinimas Valstybinėje kainų ir energetikos kontrolės komisijoje užtrunka (ypač jei įmonei tenka pateikti papildomus duomenis); suderintos kainos tvirtinimas

rajono savivaldybės taryboje taip pat užima daug laiko. Per visą tą laiką faktinės kuro kainos tik auga.

Dėl įvairių priežasčių centralizuotai tiekiamos šilumos kainos visoje Lietuvoje kasmet vis didėjo, o tai sukėlė abejonių dėl šių kainų pagrįstumo.

2006 m. lapkričio 28 d. LR Seimas priėmė nutarimą Nr. X-931 „Dėl šilumos ir karšto vandens kainų didėjimo pagrįstumo parlamentinio tyrimo“ (Žin., 2006, Nr. 136-5029). Šiuo nutarimu Seimas nutarė:

1. Pavesti Valstybės kontrolei atlikti šilumos ir karšto vandens kainų didėjimo pagrįstumo valstybinį auditą ir iki 2007 m. gegužės 1 d. pateikti Seimui šio audito išvadas.

2. Pavesti Seimo Audito komitetui atlikti šilumos ir karšto vandens kainų didėjimo pagrįstumo parlamentinį tyrimą ir išvadą Seimui pateikti iki 2007 m. birželio 1 d.

2007 m. vasario 13 d. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija savo internetiniame puslapyje [8] paskelbė pranešimą „Dėl centralizuotai tiekiamos šilumos sektoriaus 2006 m. rezultatų“. Šiame pranešime apžvelgti 44 „stambiųjų“ centralizuoto šilumos tiekimo (CŠT) rajoninių įmonių veiklos 1996–2006 m. laikotarpiu pagrindiniai rodikliai (Lentelė).

Komisija pranešime rašė: „Pirmą kartą po 2000 metų CŠT sektorius metus baigė nuostolingai (–17 mln. Lt). Iš 44 CŠT rajoninių įmonių, kurios realizuoja daugiau nei 5 GWh šilumos per metus, 31 įmonė metus baigė su nuostoliu. Tik 6 įmonės dirbo daugmaž rentabiliai, o likusios pelno negavo. Be to, dėl karšto vandens tiekimo veiklos 2006 metais papildomai CŠT sektoriuje patirta 9,4 mln. Lt nuostolio. Vertinant praėjusių metų veiklos rodiklius, daugelio CŠT įmonių ekonominė padėtis pablogėjo.

Todėl šilumos tiekimo įmonės iš kylančių kuro kainų nieko neuždirbo, o tik labai nukentėjo, nes skolinosi siekdamas subalansuoti apyvartinius srautus ir finansuoti investicijas.

2006 metų pradžioje dėl išaugusių gamtinių dujų ir kitų kuro rūšių kainų padidėjo ir kasmet perskaičiuojamos šilumos kainos. Kintant kuro kainoms, šilumos kainos dėl įvairių priežasčių ne visada buvo perskaičiuojamos ir dėl to neišvengiamai susidarė dideli pajamų bei sąnaudų neatitiktimai. Nors dėl faktinių kuro kainų didėjimo per ataskaitinį laikotarpį padidėjusios išlaidos yra kompensuojamos iš at-

einančio laikotarpio pajamų, siekdama sušvelninti šilumos kainų augimą, Komisija įpareigojo įmones vidinių resursų sąskaita kompensuoti 3 % metinių sąnaudų dėl kuro kainų augimo. Taigi, be nustatytų efektyvumą didinančių užduočių, kurios yra planuojamos nustatant šilumos bazines kainas, įmonės gavo ir šią papildomą našą. Šilumos kainų augimui pristabdyti buvo taikomos ir kitos priemonės – tam pelningai dirbusios įmonės galėjo panaudoti sukauptą pelną, kai kurios savivaldybės subsidijavo šilumos kainas.“

Pažymėtina, kad šilumos tiekimo įmonės nuo 2003 m. vidurio šilumos kainas skaičiavo pagal naująją 2003 m. gegužės 20 d. patvirtintą Metodiką, o šilumos kainas perskaičiuoti ėmėsi nuo 2004 m. vidurio. Lentelėje matome, kad 2003 m. buvo 9 nuostolingai dirbančios įmonės, prasidėjus šilumos kainų perskaičiavimo vajui, 2004 m. tokių įmonių buvo 16, 2005 m. – 22, o 2006 m. – 31. Galima daryti prielaidą, kad nuostolingai dirbančių įmonių skaičiaus didėjimui galėjo turėti įtakos ir Komisijos pasitvirtintos Metodikos ir jos praktinio taikymo trūkumai.

2007 m. birželio 19 d. LR Seimas priėmė nutarimą Nr. X-1192 „Dėl Seimo Audito komiteto atlikto šilumos ir karšto vandens kainų didėjimo pagrįstumo parlamentinio tyrimo išvadų“ (Žin., 2007, Nr. 71-2791). Šiuo nutarimu Seimas pritarė Seimo Audito komiteto atlikto šilumos ir karšto vandens kainų pagrįstumo parlamentinio tyrimo išvadoms, kuriose nustatyta daug neapibrėžtumų, netikslumų ir kitų trūkumų VKEKK 2003 m. liepos 8 d. nutarimu Nr. O3-43 patvirtintos Centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodikos nuostatų taikymo praktinėje veikloje.

2007 m. liepos 4 d. LR Seimas priėmė nutarimą Nr. X-1272 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2006 metų veiklos ataskaitos“ (Žin., 2007, Nr. 77-3062).

Šio nutarimo 2 straipsnyje rašoma:

„Pasiūlyti Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai:

1. Įvertinti Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės atlikto valstybinio audito 2007 m. balandžio 27 d. ataskaitos „Šilumos ir karšto vandens kainų didėjimo pagrįstumas“ šilumos ir karšto vandens kainų didėjimo pagrįstumo išvadas ir pasiūlymus.

Lentelė. Centralizuoto šilumos tiekimo ekonominė raida

	Vienetai	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Realizuota šilumos	GWh	10241	7523	8164	8244	8309	8142	8126	8299
Pajamos	mln. Lt	767	839	938	960	957	924	914	993
Sąnaudos	mln. Lt	1151	915	925	926	898	874	872	1008
Pelnas iš šilumos verslo	mln. Lt	–384	–76	13	35	58	50	42	–17
Nuostolingai dirbančių įmonių skaičius	jm. sk.		39	28	17	9	16	22	31

* Preliminarūs 2006 m. duomenys

2. Išanalizuoti centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodikas ir įvertinti kriterijus, darančius tiesioginę įtaką šilumos kainoms, ir sustiprinti metodikų taikymo kontrolę.

3. Vadovautis nuostata, kad kainų nustatymo metodikos privalo būti pagrįstos ir suprantamos vartotojams.“

2007 m. lapkričio 20 d. LR Seimas priėmė naują Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymo redakciją (Žin., 2007, Nr. 130-5259).

Šio Įstatymo 32 skirsnis skirtas šilumos kainodarai. Šilumos tiekėjai vėl skirstomi, priklausomai nuo realizuoto šilumos kiekio per metus, į dvi grupes. Tik riba tarp „didžiųjų“ ir „mažųjų“ šilumos tiekėjų nustatyta jau ne 5 GWh šilumos per metus, o 10 GWh šilumos per metus.

Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, atsižvelgdama į Valstybės kontrolės, Seimo Audito komiteto bei šilumos tiekėjų pastabas ėmėsi ruošti naujas centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodikas.

2008 m. balandžio 8 d. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija savivaldybėms, šilumos tiekėjams ir kitoms suinteresuotoms organizacijoms išsiuntė raštą Nr. R2-440 „Dėl karšto vandens kainų nustatymo metodikos projekto“.

VKEKK rašte rašoma:

„Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija (toliau – Komisija) parengė ir teikia derinti Karšto vandens kainų nustatymo metodikos projektą (toliau – Metodikos projektas).

Metodikos projektas parengtas siekiant suderinti valstybės reguliuojamų karšto vandens kainų reguliavimo principus su Seimo 2007 m. lapkričio 20 d. priimto Šilumos ūkio įstatymo pakeitimo įstatymo reikalavimais.“

Pastaba: šis Metodikos projektas ilgai buvo nesuderintas ir nepatvirtintas.

2008 m. kovo 15 d. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija nutarimu Nr. O3-41 patvirtino Šilumos kainų nustatymo metodiką (Žin., 2008, Nr. 35-1270).

Ši Metodika skirta tik centralizuotai tiekiamos šilumos kainų skaičiavimui. Metodikoje rašoma:

„55. Šilumos bazinės kainos nustatomos šioms šilumos tiekimo veikloms: šilumos gamybai (pirkimui), šilumos perdavimui ir šilumos pardavimui. Šilumos tiekėjams, kurie realizuoja mažiau kaip 10 GWh šilumos per metus, šilumos bazinių kainų skaičiavimas pagal atskiras veiklas neprivalomas.

56. Šilumos kainos yra vienanarės arba dvinarės.

46. Šilumos tiekėjams, kurie realizuoja ne mažiau kaip 10 GWh šilumos per metus ir nepriklausomiems šilumos gamintojams, vienoje aprūpinimo šiluma sistemoje gaminantiems daugiau kaip 5 procentų šilumos bei per metus realizuojantiems ne mažiau kaip 10 GWh šilumos, bazines

šilumos kainas nustato Komisija. Šilumos tiekėjams, kurie realizuoja mažiau kaip 10 GWh šilumos per metus ir nepriklausomiems šilumos gamintojams, vienoje aprūpinimo šiluma sistemoje gaminantiems daugiau kaip 5 procentų šilumos bei per metus realizuojantiems mažiau kaip 10 GWh šilumos, bazines šilumos kainas ir perskaičiuojamas šilumos kainas nustato savivaldybių tarybos.“

Netrukus, t. y. 2008 m. birželio 6 d., Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija priėmė nutarimą Nr. O3-73 „Dėl 2008 m. kovo 15 d. nutarimo Nr. O3-41 „Dėl šilumos kainų nustatymo metodikos papildymo“ (Žin., 2008, Nr. 67-2565). Šiuo nutarimu pakeisti du Šilumos kainų nustatymo metodikos punktai (4 ir 5).

„4. Kol nepatvirtinta Karšto vandens kainų nustatymo metodika, karšto vandens kainos skaičiuojamos ir perskaičiuojamos vadovaujantis Centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodikos punktais, reglamentuojančiais bazinių karšto vandens kainų skaičiavimo ir perskaičiavimo tvarką. <...>“

Tenka pripažinti, kad 2008 m. skaičiuojant šilumos ir karšto vandens kainas susidarė gana „keista“ situacija:

1. „Mažiesiems“ šilumos tiekėjams, kurie nepageidavo skaičiuoti šilumos kainas pagal atskiras technologines veiklas, šios kainos (pastaba: ne bazinės, o konkrečios kainos) skaičiuotos (vadovaujantis VKEKK 2004 m. balandžio 21 d. raštu Nr. 2-300) pagal „atgaivintą“ Centralizuotos šilumos kainų nustatymo laikinąją metodiką (patvirtintą dar 1997 m. kovo 27 d.). Pastaba: šis VKEKK raštas neatšauktas iki šiol.

2. „Didiesiems“ šilumos tiekėjams karšto vandens kainos skaičiuotos pagal Centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodiką, patvirtintą 2003 m. liepos 8 d.

3. Centralizuotai tiekiamos šilumos kainos visiems šilumos tiekėjams turėjo būti skaičiuojamos pagal Šilumos kainų nustatymo metodiką, patvirtintą 2008 m. kovo 15 d.

Pažymėtina, kad tiek Centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodika (2003 m.), tiek šilumos kainų nustatymo metodika (2008 m.) bei jų skaičiavimo lentelės pritaikytos „didiesiems“ šilumos tiekėjams, realizuojantiems daugiau kaip 5 GWh šilumos per metus (2003 m. Metodika) arba daugiau kaip 10 GWh šilumos per metus (2008 m. Metodika).

„Atkakliai“ skaičiuotos vienanarės ir dvinarės šilumos kainos, nors per visą laikotarpį nuo 1997 m. Lietuvoje beveik nebuvo atvejo, kad vartotojai būtų pasirinkę atsiskaitymą už suvartotą šilumą pagal dvinarę kainą, nes tai labai nepalanku gyventojams, gaunantiems kompensacijas.

2008 m. kovo 15 d. patvirtintoje šilumos kainų nustatymo metodikoje nurodyta, kad „šilumos tiekėjams, kurie realizuoja mažiau kaip 10 GWh šilumos per metus, šilumos bazinių kainų skaičiavimas pagal atskiras veiklas neprivalomas“ (Metodikos 55 str.). Tačiau šioje Metodikoje nėra

atskiro skirsnio šiam atvejui, nėra ir atitinkamų skaičiavimo lentelių.

Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija tai pripažįsta ir kaip išeitį rekomenduoja naudoti Metodikos 4 priede pateiktą Šilumos gamybos bazinių kainų skaičiavimo lentelę papildant ją būtiniais rodikliais. Teisiniu požiūriu taip skaičiuoti negalima, nes 4 priede pateikta lentelė yra tik šilumos gamybos kainų skaičiavimo lentelė ir netinka skaičiuoti šilumos kainą „bendrai“ neskirstant pagal atskiras veiklas.

LR Seimas, įvertinęs tam tikrą „chaosą“ VKEKK veikloje ruošiant šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodikas, 2008 m. birželio 26 d. priėmė nutarimą Nr. X-1648 „Dėl Seimo Audito komiteto atlikto šilumos ir karšto vandens kainų didėjimo pagrįstumo parlamentinio tyrimo išvadose pateiktų pasiūlymų įgyvendinimo“ (Žin., 2008, Nr. 76-3009). Šiuo nutarimu Seimas pateikė keletą pasiūlymų Vyriausybei:

„4) Atskirti Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos vykdomas Centralizuotai tiekiamos šilumos kainų nustatymo metodikos rengimo, tvirtinimo ir vykdymo kontrolės funkcijas, jas paskirstant skirtingoms institucijoms.“

2009 m. gegužės 12 d. LR Seimas priėmė Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymo 2, 15, 22, 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymą (Žin., 2009, Nr. 61-2402), kuriuo į „apyvartą“ įvedė naujas šilumos bazinės kainos bei jos kintamosios ir pastoviosios dedamųjų sąvokas.

Šilumos ūkio įstatymo 2 straipsnio pakeistoje 27 dalyje rašoma:

„27. **Šilumos bazinė kaina** – ilgalaikė šilumos kaina, sudaryta iš pastoviosios ir kintamosios šilumos bazinės kainos dedamųjų, apskaičiuotą pagal Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos patvirtintą Šilumos kainų nustatymo metodiką, parengtą pagal Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos parengtus ir Vyriausybės patvirtintus Šilumos kainų nustatymo metodikos principus, nustatyta ne trumpesniai kaip 3 metų ir ne ilgesniam kaip 5 metų laikotarpiui. Minėtą laikotarpį pasirenka savivaldybių tarybos ar šio įstatymo 32 straipsnio 11 ir 12 dalyse numatytais atvejais – įmonės. Abi kainos dedamosios taikomos šilumos kainoms apskaičiuoti. Šilumos bazinė kaina gali būti vienanarė arba dvinarė.“

Šilumos ūkio įstatymo 2 straipsnis papildytas naujomis 12 ir 23 dalimis:

„12. **Kintamoji šilumos bazinės kainos dedamoji** – kintanti šilumos bazinės kainos dalis, išreiškiama formule, kuri koreguojama kasmet, atsižvelgus į kuro struktūros pasikeitimą ir veiklos efektyvumo užduotis, nustatytas Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos, vadovaujantis jos patvirtintu Lyginamosios analizės aprašu, ir taikoma ne dažniau kaip kas mėnesį, apskaičiuojant konkretų kintamosios kainos dedamosios dydį, atsižvelgus į kuro ir iš nepriklausomų gamintojų perkamos šilumos kainų pokytį.“

„23. **Pastovioji šilumos bazinės kainos dedamoji** – pastovi šilumos bazinės kainos dalis, antraisiais ir kitais jos galiojimo metais taikoma perskaičiuojant pastoviosios dedamosios dydį metams.“

2009 m. liepos 8 d. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisija nutarimu Nr. O3-96 patvirtino naują Šilumos kainų nustatymo metodiką (Žin., 2009, Nr. 92-3959), o 2009 m. liepos 21 d. nutarimu Nr. O3-106 patvirtino Karšto vandens kainų nustatymo metodiką (Žin., 2009, Nr. 93-4012).

Keista tai, kad minėtos Metodikos patvirtintos neatsižvelgiant į tik prieš 2 mėnesius LR Seimo priimtas Šilumos ūkio įstatymo kai kurių straipsnių pataisas, t. y. dar nepatvirtintus Šilumos kainų nustatymo metodikos principų ir Lyginamosios analizės aprašo. Šie teisės aktai patvirtinti tik praėjus 2 metams:

- Šilumos kainų nustatymo metodikos principų aprašą LR Vyriausybė patvirtino 2011 m. liepos 13 d. nutarimu Nr. 889 (Žin., 2011, Nr. 93-4405).
- Šilumos gamybos, perdavimo, karšto vandens tiekimo ir atsiskaitomųjų karšto vandens apskaitos prietaisų aptarnavimo veiklų lyginamosios analizės aprašą Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisija patvirtino 2011 m. liepos 29 d. nutarimu Nr. O3-219 (Žin., 2011, Nr. 101-4771).

Pažymėtini labai svarbūs Šilumos kainų nustatymo metodikos principų aprašo 26–28 punktai, kuriuose rašoma:

„26. Šilumos energijos bazinė kaina nustatoma kaip kintamosios sąnaudų dedamosios ir pastoviosios sąnaudų dedamosios suma.

27. Šilumos bazinės kainos antrais ir vėlesniais savo galiojimo metais taikomos perskaičiuojant ir patikslinus šilumos kainų dedamąsias:

27.1. šilumos bazinės kainos pastovioji dedamoji perskaičiuojama atsižvelgiant į:

27.1.1. efektyvumo koeficientą, kuris nustatomas kaip pusės Lietuvos statistikos departamento skelbiamo atitinkamo laikotarpio infliacijos dydžio, bet ne didesnis kaip 3 procentai;

27.1.2. realizuoto šilumos energijos kiekio neatitikimą tarp nustatyto ir faktiškai realizuoto kiekio;

27.1.3. ilgalaikio turto vienetų nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų neatitikimą tarp nustatyto ir faktiškai ūkio subjekto priskaityto sąnaudų dydžio dėl naujai pagal investicijų programą pradėtų eksploatuoti ilgalaikio turto vienetų;

27.1.4. ūkio subjekto įvykdytų investicinių projektų pobūdį:

27.1.4.1. didinant 24 punkte nustatytą investicijų grąžą Komisijos nustatyta tvarka tų ilgalaikio turto vienetų (investicijų), kuriais ūkio subjektas keičia iškastinio kuro naudojimą atsinaujinančių energijos šaltinių kuro naudojimu, vertei;

27.1.4.2. priskiriant 24 punkte nustatytą investicijų grąžą tų ilgalaikio turto vienetų (investicijų), kurie nepriskirti ni 27.1.4.1 punkte nurodytiems projektams, vertei;

27.1.5. kitus, nuo ūkio subjekto valios nepriklausančių veiksmų nulemtus, sąnaudų pokyčius;

27.1.6. faktinės ir ūkio subjektui nustatytos investicijų grąžos neatitiktį, jeigu ūkio subjekto vidutinė faktinė dviejų paskutinių ataskaitinių laikotarpių, ėjusių prieš ataskaitinį laikotarpį, kurio metu perskaičiuojama šilumos bazinės kaina, investicijų grąža viršija Komisijos nustatytą investicijų grąžą daugiau kaip 1 procentiniu punktu;

27.2. šilumos bazinės kainos kintamoji dedamoji tikslinama atsižvelgiant į:

27.2.1. faktiškai pasikeitusią ūkio subjekto naudojamo kuro struktūrą (padidinus kuro iš atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimą);

27.2.2. elektros energijos ir (ar) geriamojo vandens kainų pokyčius.

28. Šilumos kainos privalo būti keičiamos kas mėnesį, keičiantis kuro ir (ar) perkamos šilumos kainoms.“

Atsižvelgdama į minėto Aprašo 28 punktą Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija 2011 m. gruodžio 29 d. priėmė nutarimą Nr. O3-444 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2009 m. liepos 8 d. nutarimo Nr. O3-96 „Dėl šilumos kainų nustatymo metodikos“ pakeitimo“ (Žin., 2011, Nr. 164-7858), kuriuo Metodikos 120 punktą išdėstė taip:

„120. Šilumos kainos gali būti nustatomos ne dažniau kaip kas mėnesį, vadovaujantis galiojančiomis šilumos kainų dedamosiomis, kai kintamoji šilumos kainos dedamoji išreikšta formule, apskaičiuojamos pagal atitinkamas kuro bei perkamos šilumos kainas. Šilumos kainos privalo būti keičiamos kas mėnesį, jei keičiasi kuro ir (ar) perkamos šilumos kainos.“

Tad nuo 2012 m. sausio 1 d. šilumos tiekėjai gali perskaičiuoti šilumos kainas kas mėnesį.

2012 m. sausio 27 d. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija priėmė nutarimą Nr. O3-6 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2009 m. liepos 8 d. nutarimo Nr. O3-96 „Dėl šilumos kainų nustatymo metodikos“ pakeitimo“ (Žin., 2012, Nr. 15-684), kuriuo išdėstė galiojančios Metodikos 58 punktą taip:

„58. Atsižvelgdami į nustatytas šilumos kainų dedamąsias, pakitusias kuro kainas ir (ar) pakitusias perkamos iš nepriklausomų šilumos gamintojų šilumos kainas, šilumos tiekėjai bei Reguluojami gamintojai iki mėnesio 25 dienos apskaičiuoja ir viešai informuoja vartotojus apie šilumos kainų kintamųjų dedamųjų dydžius ir galutines šilumos kainas. Šilumos kainos įsigalioja nuo kito mėnesio pirmos dienos.“

Pažymėtina, kad Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija parengė ir 2012 m. balandžio 24 d. savo internetiniame puslapyje paskelbė naujos šilumos energijos kainų nustatymo metodikos projektą ir nurodė, palyginti

su galiojančiomis Metodikomis, šioje Metodikoje įtvirtintus esminius pokyčius:

„a) aiškus **apskaitos atskyrimas** pagal verslo vienetus, kas sudaro sąlygas konkurencijai tam tikruose vertės grandinės segmentuose (pvz., gamyboje, mažmeniniame aptarnavime, pastatų vidaus sistemų priežiūroje, kt.);

b) **didmeninių ir mažmeninių paslaugų išskyrimas** bei įvertinimas apskaitos bei kainodaros požiūriu, užtikrinant, kad operatorius nesudaro prastesnių sąlygų naudotis didmeninėmis paslaugomis (pvz., rezervų palaikymo) nepriklausomiems šilumos gamintojams nei kad turi pats;

c) **nepriklausomų gamintojų šilumos energija superkama ne brangiau nei palyginamosios šilumos gamybos sąnaudos**, t. y. **konkrečios sistemos kintamoji kainos dalis**, siekiant užtikrinti teigiamą konkurencijos efektą galutinei paslaugos (produkto) kainai ir garantuoti vartotojams gauti paslaugas mažiausiomis sąnaudomis;

d) siekiant išgryninti konkrečioms vartotojų grupėms tenkančias atitinkamų paslaugų sąnaudas bei užtikrinti, kad per kainą būtų dengiamos tik iš tos vartotojų grupės aptarnavimo kylančios sąnaudos, **išskirtos 4 vartotojų grupės**: (1) konkurenciniai vartotojai; (2) nenutrūkstamo aprūpinimo šilumos energija vartotojai; (3) savarankiško aprūpinimo šilumos energija vartotojai; (4) centralizuoto šilumos energijos tiekimo sistemos vartotojai. **Kiekvienai vartotojų grupei nustatomos atskiros šilumos energijos (produkto), šilumos energijos perdavimo ir mažmeninio aptarnavimo kainos (kainų dedamosios)**;

e) **suformuotas alternatyvaus projekto modelis**, naudotinas kaip testas, *nustatant šilumos energijos kainą konkurenciniam vartotojui*. Konkurenciniam vartotojui šilumos kaina (kainos dedamosios) skaičiuojama pagal šio vartotojo sukeltas individualias sąnaudas, tačiau šilumos kaina yra ne mažesnė, kaip taikant alternatyvų projektą (vartotojui eksploatuojant savo įrenginius).“

Pastaba. Kol ši Metodika nėra paskelbta „Valstybės žiniuose“ – nėra objekto, kurio privalumus ar trūkumus būtų galima komentuoti.

2012 m. birželio 13 d. LR Vyriausybė nutarimu Nr. 696 patvirtino Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nuostatų (patvirtintų 2002 m.) naują redakciją (Žin., 2012, Nr. 69-3537). Šių Nuostatų 1 ir 9 punktuose rašoma:

„1. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija (toliau – Komisija) yra įstaiga, reguliuojanti energetikos, geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų teikimo srityse veikiančių subjektų veiklą ir atliekanti valstybinę energetikos priežiūrą.

9. Komisijos veiklos tikslai – pagal kompetenciją atlikti veiklos šilumos, dujų, elektros, atsinaujinančių išteklių energetikos ir geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriuose valstybinio reguliavimo funkcijas, užtikrinti reguliuojamosios šilumos, dujų, elektros, atsinaujinančių išteklių energetikos ir geriamojo vandens tiekimo ir nuote-

kų tvarkymo veiklos vykdymo ir energetikos bei geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių ir vartotojų teisių ir pareigų tinkamo įgyvendinimo priežiūrą ir kontrolę, sąžiningos konkurencijos laisvę energetikos, geriamojo vandens ir nuotekų tvarkymo sektoriuose.“

Nuostatų 10 punkte įvardintos Komisijos atliekamos funkcijos (iš viso 41 pozicija).

ŠILUMOS KAINŲ NUSTATYMO „YPATUMAI“

1997–2012 m. laikotarpiu teko skaičiuoti šilumos kainas 32 „mažiesiems“ šilumos tiekėjams, kurie eksploatavo 68 katilines. Kai kuriems šilumos tiekėjams teko kas keli metai šilumos kainas perskaičiuoti. Sukaupta patirtis įgalina detaliau aptarti kai kuriuos šilumos kainų nustatymo metodikų praktinio taikymo „ypatumus“.

1. Šilumos kainų skaičiavimas šilumos tiekėjams, kurie nėra PVM mokėtojai

Visose anksčiau aptartose šilumos kainų nustatymo metodikose įtvirtintos nuostatos:

- pajamos už parduotą šilumą turi padengti šilumos gamybos, pirkimo, perdavimo ir pardavimo pastoviąsias, veiklos ir kintamąsias sąnaudas bei užtikrinti normatyvinį pelną;
- skaičiavimai atliekami be pridėtinės vertės mokesčio (PVM).

Šilumos tiekėjai – ne PVM mokėtojai – dažniausiai viešojo sektoriaus subjektai: ligoninės, mokyklos, socialinės globos įstaigos, kurie iš savo katilinių šilumą centralizuotai tiekia keliems (dažniausiai jų darbuotojų) gyvenamiesiems namams, vienai ar kelioms šalia esančioms organizacijoms.

Šie šilumos tiekėjai kurą, elektros energiją, šaltą vandenį ir kt. perka su PVM, dalį šilumos sunaudoja savo reikmėms, o kitiems šilumos vartotojams už pateiktą šilumą tegali išrašyti ne PVM sąskaitą-faktūrą, o tik paprastą sąskaitą-faktūrą.

Skaičiuojant sąnaudas be PVM tokie šilumos tiekėjai patiria nuostolių, nes neturi galimybės „pridėti“ PVM. Kita vertus, skaičiuojant kainas ir neatskiriant PVM, nukenčia šilumos vartotojai – gyventojai – nes nėra kaip taikyti lengvatinio PVM tarifo.

Visose aptartose šilumos kainų nustatymo metodikose apie tokius „mažuosius“ šilumos tiekėjus (ne PVM mokėtojus) neužsimenama.

2. Ilgalaikio materialaus turto nusidėvėjimo (amortizacijos) skaičiavimo problemos

„Mažųjų“ šilumos tiekėjų atveju, priklausomai nuo jų eksploatuojamo šilumos ūkio nusidėvėjimo laipsnio bei gamybos apimties ir kuro kainų, ilgalaikio materialaus turto amortizaciniai atskaitymai per metus gali sudaryti nuo 0 iki ~25 % visų sąnaudų. Tai sudaro gana didelę realizuojamos šilumos kainos dalį.

Įvairių įmonių bei organizacijų (tarp jų ir šilumos tiekėjų) veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymai (LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, LR buhalterinės apskaitos įstatymas, LR pelno mokesčio įstatymas, LR energetikos įstatymas, LR šilumos ūkio įstatymas ir kt.); įvairūs LR Vyriausybės nutarimai, Verslo standartai ir kiti teisės aktai.

Ilgalaikio materialaus turto apskaitą, nusidėvėjimą bei nurašymą viešajam sektoriui priklausančiose įmonėse ir organizacijose reglamentuoja 12-asis viešojo sektoriaus apskaitos ir finansinės atskaitomybės standartas „Ilgalaikis materialusis turtas“ (Žin., 2010, Nr. 1-44), o kitose įmonėse ir organizacijose – 12-asis verslo apskaitos standartas „Ilgalaikis materialusis turtas“ (Žin., 2008, Nr. 109-4183).

Išorės auditoriai, atlikdami įmonių (tarp jų ir šilumos tiekėjų) finansinės veiklos auditą, reikalauja, kad ilgalaikio turto nusidėvėjimas (amortizacija) būtų įvertinamas vadovaujantis LR pelno mokesčio įstatymo (Žin., 2001, Nr. 110-3922) 18 straipsnio nuostatomis ir atsižvelgiant į įstatymo 1 priedėlyje nurodytus ilgalaikio turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normatyvus.

Šių teisės aktų pagrindinė nuostata: įmonių ir organizacijų vadovai, atsižvelgdami į ilgalaikio turto naudojimo intensyvumą, jo efektyvumo realų kitimą bei planuojamą naudojimo trukmę, tvirtina konkrečius amortizacinių atskaitymų normatyvus (nedidesnius nei teisės aktuose nustatyti maksimalūs normatyvai) ir juos teikia tvirtinti savivaldybių taryboms ar Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai.

Nuo 2003 m. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos patvirtintų šilumos kainų nustatymo metodikų prieduose pateikiami ne maksimalūs ar minimalūs ilgalaikio turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normatyvai, o konkrečiai ilgalaikio turto rūšiai nustatyti konkretūs nusidėvėjimo normatyvai. Jie skiriasi nuo LR pelno mokesčio įstatymo 1 priedėlyje nustatytų maksimalių nusidėvėjimo normatyvų, tačiau taip elgdamasi Komisija atima teisę iš įmonių ir organizacijų vadovų įvertinti visas aplinkybes, lemiančias ilgalaikio materialaus turto nusidėvėjimo trukmę konkrečioje įmonėje ar organizacijoje. Be to, šilumos tiekėjų buhalterijoje tenka vesti „dvigubą“ ilgalaikio turto nusidėvėjimo apskaitą: vieną – įmonės finansinės veiklos, kitą – skaičiuojant bazines šilumos kainas.

Naujojo LR energetikos įstatymo (Žin., 2011, Nr. 160-7576) 16 straipsnio 10 punkte nurodyta, kad energetikos įmonės, besiverčiančios veikla, kurios kainos yra valstybės reguliuojamos, šioje veikloje naudojamo ilgalaikio turto nusidėvėjimą (amortizaciją) skaičiuoja pagal Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nustatytas normas.

3. Normatyvinio pelno skaičiavimas

Per visą žmonijos ūkinės veiklos istoriją pelnas skaičiuotas kaip pajamų ir išlaidų (sąnaudų) skirtumas. Ši nuostata (su

tam tikromis išlygomis) įtvirtinta ir LR pelno mokesčio įstatyme skaičiuojant apmokestinamąjį pelną.

Visose šilumos kainų nustatymo metodikose ataskaitinio laikotarpio pelnas nustatomas kaip visų išlaidų ir pajamų už realizuotą šilumą skirtumas. Tačiau skaičiuojant planuojamo laikotarpio šilumos kainas taikoma normatyvinio pelno sąvoka.

1997 m. kovo 27 d. Valstybinės energetikos išteklių ir energetinės veiklos kontrolės komisijos nutarimu Nr. 6 patvirtintos Centralizuotos šilumos kainų nustatymo laikinosios metodikos 5 straipsnyje rašoma:

„Normatyvinio pelno, įskaitomo į centralizuotos šilumos kainą, dydį nustato Valstybinė energetikos išteklių ir energetinės veiklos kontrolės komisija vadovaudamasi Energetikos įstatymu ir kitais norminiais aktais.“

Visas normatyvinis pelnas buvo proporcingai priskiriamas kintamoms ir pastovioms sąnaudoms. Komisija šilumos tiekėjams nustatydavo normatyvinio pelno dydį ir dėl to daugiausia problemų nebuvo.

2003 m. liepos 8 d. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nutarimu Nr. O3-43 patvirtintos Centralizuotai tiekiamos šilumos ir karšto vandens kainų nustatymo metodikos 57 ir 58 punktuose rašoma:

„57. Pelno poreikis skaičiuojamas atskirai gamybai, perdavimui, pardavimui ir karšto vandens tiekimui, vadovaujantis įstatymais bei kitais teisės aktais.

58. Normatyvinis pelnas skaičiuojamas:

$$NP = D \cdot \frac{n_p + r_m}{100}, \quad (1)$$

D – naudojamas ilgalaikis materialusis turtas (likutinė vertė) ir trumpalaikis turtas (atsargos bei nebaigtos vykdyti sutartys ir gryniesi pinigai sąskaitoje bei kasoje) atitinkamoje grandyje (gamyboje, perdavime, pardavime ir karšto vandens tiekime). Operatoriams skaičiuojama papildomai ir nuo išsinuomoto turto;

n_p – metinė Vyriausybės obligacijų palūkanų norma, kuri yra lygi 3 metų trukmės Vyriausybės obligacijų, išleistų litais per kalendorinius metus, einančius prieš tuos metus, kuriais yra nustatomos kainos, metinių palūkanų normų pirminėje rinkoje vidurkiui;

r_m – verslo rizikos koeficientas (≤ 3) procentiniais punktais (nustato Komisija).“

2008 m. kovo 15 d. patvirtintos Šilumos kainų nustatymo metodikos VIII skyriuje pateiktos net 5 normatyvinio pelno skaičiavimo formulės su išsamiais paaiškinimais, kurie daugelio „mažųjų“ šilumos tiekėjų buhalteriams tikrai sunkiai „įkandami“.

Panaši normatyvinio pelno skaičiavimo tvarka išliko ir 2009 m. liepos 8 d. patvirtintoje Šilumos kainų nustatymo metodikoje.

Viskas būtų gerai, tačiau nuostata, kad normatyvinis pelnas skaičiuojamas nuo turto vertės, skatina įmonių ir organizacijų vadovus nurašyti turimą ilgalaikį turtą kaip galima greičiau, o vietoj „nurašyto“ (dar tinkamo naudoti ilgalaikio turto) vėl įsigyti ilgalaikį turtą, nuo kurio bus skaičiuojamas normatyvinis pelnas.

4. Lyginamosios analizės aprašas

2009 m. liepos 8 d. Komisijos nutarimu Nr. O3-96 patvirtintos Šilumos kainų nustatymo metodikos 65 punkte rašoma:

„65. Šilumos tiekėjų bei nepriklausomų šilumos gamintojų veiklos efektyvumas bei sąnaudų pagrįstumas vertinamas atliekant lyginamąją analizę, t. y. lyginant įmonės veiklą su kitų atitinkamai įmonių grupei priklausančių įmonių veikla. Įmonių, realizuojančių mažiau nei 10 GWh šilumos per metus, veiklos efektyvumas bei sąnaudų pagrįstumas vertinamas lyginant įmonės veiklą su V grupės įmonių veikla. Lyginamosios analizės rodiklius skaičiuoja Komisija, vadovaudamasi Lyginamosios analizės aprašu. Komisijos įvertinti atitinkamos šilumos tiekėjų grupės lyginamosios analizės rodikliai skelbiami viešai. Šie rodikliai yra pagrindas šilumos tiekėjo veiklos efektyvumo užduotims ir sąnaudoms nustatyti šilumos bazinių kainų dedamųjų nustatymo ir šilumos kainų kintamosios dedamosios nustatymo metu.“

Jau minėta, kad tik 2011 m. liepos 29 d. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija patvirtino Šilumos gamybos, perdavimo, pardavimo, karšto vandens tiekimu ir atsiskaitomųjų karšto vandens apskaitos prietaisų aptarnavimo veiklų lyginamosios analizės aprašą (Žin., 2011, Nr. 101-4771).

Aprašo 2 punktas:

„2. Aprašas nustato lyginamuosius šilumos gamybos, perdavimo ir pardavimo, karšto vandens tiekimu bei atsiskaitomųjų karšto vandens apskaitos prietaisų aptarnavimo veiklų efektyvumo rodiklius (toliau – Lyginamieji rodikliai), duomenų, reikalingų šių Lyginamųjų rodiklių apskaičiavimui teikimo tvarką, Lyginamųjų rodiklių apskaičiavimo ir įvertinimo tvarką, Lyginamųjų rodiklių viešo skelbimo tvarką.“

Aprašo 6 ir 7 punktuose rašoma:

„6. Šilumos tiekėjai pagal per metus parduodamą šilumos kiekį skirstomi į penkias grupes:

6.1. I grupė – 150 tūkst. MWh per metus ir didesni šilumos pardavimai;

6.2. II grupė – (150, 90) tūkst. MWh šilumos pardavimai per metus;

6.3. III grupė – (90, 50) tūkst. MWh šilumos pardavimai per metus;

6.4. IV grupė – (50, 25) tūkst. MWh šilumos pardavimai per metus;

6.5. V grupė – šilumos pardavimai mažesni nei 25 tūkst. MWh per metus.

7. Šilumos tiekėjai pagal gamtinių dujų kiekį kuro struktūroje skirstomi į keturis pogrupius:

7.1. A pogrupis – šilumos gamybos kuro struktūroje gamtinės dujos sudaro virš 75 proc. (imtina);

7.2. B pogrupis – gamtinės dujos šilumos gamybos kuro struktūroje sudaro (75, 50) proc.;

7.3. C pogrupis – gamtinės dujos šilumos gamybos kuro struktūroje sudaro (50, 25) proc.;

7.4. D pogrupis – šilumos gamybos kuro struktūroje gamtinės dujos sudaro mažiau nei 25 proc.“

Aprašo 9 punkte rašoma:

„9. Ūkio subjektų šilumos bazinės kainos ir perskaičiuotos kainos dedamųjų projektai, pateikti Šilumos kainų nustatymo metodikoje numatyta tvarka, yra vertinami kiekvienai Ūkio subjektų grupei ir (ar) pogrupiui atskirai, vadovaujantis Lyginamaisiais rodikliais, apskaičiuotais įvertinus individualius Ūkio subjektų, priklausančių atitinkamoms grupėms ir (ar) pogrupiams, rodiklius.“

Būtina pažymėti, kad V šilumos tiekėjų grupei priskirti tiekėjai, kurie realizuoja mažiau nei 25 tūkst. MWh per metus. Anksčiau minėtos 2009 m. Metodikos 65 punkte nurodyta, kad įmonių, realizuojančių mažiau nei 10 GWh šilumos per metus, veiklos efektyvumas bei sąnaudų pagrįstumas vertinamas lyginant įmonės veiklą su V grupės įmonių veikla.

Kaip galima rasti konkretaus lyginamojo rodiklio vidutinę, ypač (pvz., kad ir katilo naudingumo koeficiento vidutinę reikšmę) V šilumos tiekėjų grupėje, į kurią patenka įvairiausias kuro rūšis (gamtines dujas, skystą kurą, įvairų biokurą ir t. t.) deginantys šilumos tiekėjai, eksploatuojantys įvairios šiluminės galios (nuo kelių dešimčių kW iki kelių MW) katilus? Be to, vieni šilumos tiekėjai dirba ištisus metus, o kiti tik šildymo sezono metu; vieni šilumos tiekėjai iš katilinių tiekia šilumą centralizuotai šilumos tinklais, kiti šilumos tiekėjai papildomai eksploatuoja ir vietines (pvz., mokyklų) katilines. Vidutiniai šilumos nuostoliai šilumos tinkluose skaičiuojami šilumos tiekėjo įmonei, įvertinant visose katilinėse pagamintą ir vartotojams patiektą šilumos kiekį. Vidutiniškai yra maži šilumos nuostoliai šilumos tiekėjo eksploatuojamuose šilumos tinkluose, kurie tenkina Komisiją, tačiau nieko bendra neturi su realiais šilumos nuostoliais tokio šilumos tiekėjo konkrečios katilinės šilumos tinkluose.

Komisija, nustačiusi konkrečias lyginamųjų rodiklių vidutines reikšmes, jas taiko visiems vienos grupės šilumos tiekėjams, nors jie dėl įvairių objektyvių aplinkybių šių rodiklių pasiekti negali.

P. S. Dalyvavimas Europos energetikos reguliuotojų veikloje yra svarbi Komisijos darbo dalis, leidžianti integruotis į bendrą konkurencingą Europos energetikos rinką ir iš-

sakyti savo poziciją svarbiais klausimais. Komisija taip pat yra Energetikos reguliuotojų bendradarbiavimo agentūros (ACER), Energetikos reguliuotojų tarybos (CEER) ir Regioninės energetikos reguliuotojų asociacijos (ERRA) narė.

Nuo 2012 m. rugpjūčio 22 d. Komisija yra Skandinavijos energetikos reguliuotojų (NordREG) organizacijos narė. Lietuvos reguliuotojo narystė šioje organizacijoje susijusi su elektros biržos operatoriaus Nord Pool Spot atėjimu – operatorius pradėjo veiklą Lietuvoje 2012 m. birželio 18 d.

IŠVADOS

1. Valstybinės kainodaros politika ir jos įgyvendinimą reglamentuojantys teisės aktai (šilumos sektoriuje svarbiausi teisės aktai – šilumos kainų nustatymo metodikos) daro įtaką ūkio subjektų ekonominei veiklai bei gyventojų pragyvenimo lygiui.

2. Nuo 1997 m. iki 2012 m. patvirtintos net 4, viena kitą keitusios, šilumos kainų nustatymo metodikos. Visoms būdingas bruožas – jos nepritaikytos skaičiuoti šilumos kainas šilumos tiekėjams, kurie nėra PVM mokėtojai. Visos, išskyrus 1997 m. Metodiką, nepritaikytos „mažiesiems“ šilumos tiekėjams, pageidaujantiems skaičiuoti visą šilumos kainą, t. y. neskirstant pagal atskiras veiklas: Metodikose nėra atitinkamų formulių bei lentelių.

3. Visose Metodikose (nuo 2003 m.) reikalaujama, kad šilumos tiekėjai, skaičiuodami ilgalaikio materialaus turto nusidėvėjimą (amortizaciją), naudotų Metodikose nurodytus fiksuotus turto nusidėvėjimo normatyvus. Ši nuostata atima iš šilumos tiekėjų teisę įvertinti visas aplinkybes, veikiančias ilgalaikio materialaus turto eksploatacijos trukmę konkrečioje įmonėje, o taip pat „sujaukia“ įmonių finansinės veiklos apskaitą.

4. Labai abejotina Metodikų nuostata, kad planuojamas normatyvinis pelnas privalo būti skaičiuojamas nuo įmonės turto. Ši nuostata skatina šilumos tiekėjus nurašyti ilgalaikį turtą kiek įmanoma greičiau, o vietoj nurašyto, tačiau dar tinkamo naudoti, vėl stengtis įsigyti naują ilgalaikį materialųjį turtą, nes nuo jo priklauso planuojamo normatyvinio pelno dydis.

5. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija nustato Lyginamosios analizės rodiklius (2009 m. Metodikos 65 punktas) atskiroms šilumos tiekėjų grupėms (jų yra penkios). Šie rodikliai yra pagrindas šilumos tiekėjo veiklos efektyvumo užduotims ir sąnaudoms įvertinti šilumos bazinių kainų dedamųjų nustatymo ir šilumos kainų kintamosios dedamosios nustatymo metu.

Į V šilumos tiekėjų grupę patenka visi šilumos tiekėjai, realizuojantys mažiau nei 25 GWh šilumos per metus, eksploatuojantys įvairios šiluminės galios katilus, kuriuose deginamas įvairiausias kuras.

Kaip galima visiems šilumos tiekėjams taikyti vienintelę bet kurio lyginamojo rodiklio vidutinę reikšmę?

6. Šilumos tiekėjams, kurie realizuoja mažiau kaip 10 GWh šilumos per metus, šilumos bazinių kainų dedamąsias nustato savivaldybių tarybos (2009 m. Metodikos 48 punktas). Savivaldybių tarybų nariai – politikai; tarp jų šilumos ūkio veiklos ypatumus suprantančių specialistų tikrai nėra daug. Tad neretai priimami kurioziški sprendimai nustatant šilumos kainas.

Gauta 2012 08 15

Priimta 2012 12 10

Literatūra

1. Lukoševičius V., Balaišytė B. *Dėl ilgalaikės kainodaros ir „bazinių“ šilumos kainų taikymo*. Analitinė-konsultacinė pažyma Nr. KPDA/014. Lietuvos energetikos konsultantų asociacija. Vilnius. 2011. 13 p.
2. *Šilumos kainų nustatymo metodikos atitikimo Europos Sąjungos ir Lietuvos teisės aktų reikalavimams, metodikos rengimo, tvirtinimo ir kainų nustatymo procedūrų analizė ir rekomendacijų dėl šilumos kainodaros teisinio reglamentavimo tobulinimo parengimas*. Ataskaita. COWI Baltic inžinerinė konsultacinė bendrovė. Vilnius. 2008.
3. Lukoševičius V., Balaišytė B. *Centralizuotai tiekiamos šilumos kainų Lietuvos savivaldybėse priežastingumo tyrimas*. Analitinė-konsultacinė pažyma Nr. KPDA/016. Lietuvos energetikos konsultantų asociacija. Vilnius. 2011. 39 p.
4. Marcinauskas K., Korsakienė I. Centralizuotas šilumos tiekimas ir šilumos kainos 1945–2011 m. Lietuvoje: istorinė-ekspertinė apžvalga. *Energetika*. 2011. T. 57. Nr. 4. P. 207–230.
5. *Smalininkų aukštesniosios žemės ūkio mokyklos katilinės 2003 m. veiklos ekspertinis įvertinimas ir iš jos centralizuotai tiekiamos šilumos kainos 2004 metams nustatymas*. LEI ataskaita. Kaunas. 2004. 182 p.
6. *Vabalninko žemės ūkio mokyklos katilinės 2003-07-01 – 2004-07-01 laikotarpiu veiklos ekspertinis įvertinimas ir iš jos centralizuotai tiekiamos šilumos kainos 2004–2005 metams nustatymas*. LEI ataskaita. Kaunas. 2004. 200 p.
7. *UAB „Baisogalos bioenergija“ eksploatuojamų Baisogalos miestelio ir Pakiršinio kaimo katilinių veiklos 2006 m. ekspertinis įvertinimas ir centralizuotai tiekiamos šilumos kainos 2007 metams perskaičiavimas*. LEI ataskaita. Kaunas. 2007. 351 p.

Kazys Marcinauskas, Irena Korsakienė

PRICING PROCESS AND HEAT TARIFFS DEFINING METHODOLOGIES IN LITHUANIA DURING YEARS 1970–2012: HISTORICAL EXPERT OVERVIEW

Summary

Pricing process is the process of tariffs formation, rates and ratio defining. Pricing order is defined by the Government of the Republic of Lithuania and implemented by institutions, empowered by the state in independent Lithuania. Heat tariffs are estimated using heat tariffs defining methodologies. District heating tariffs are regulated by the Government, however, recently, when heat tariffs were growing considerably due to growing prices for various types of fuel, payments for district heating became the main concern of residents. The paper provides a historical-expert overview of the pricing process and legislation regulating the formation of heat tariffs during the period 1970–2012.

Key words: pricing, heat tariffs formation methodologies, heat tariffs

Казис Марцинаускас, Ирена Корсакиене

ЦЕНООБРАЗОВАНИЕ И МЕТОДИКИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЦЕН НА ТЕПЛОВУЮ ЭНЕРГИЮ В ЛИТВЕ: ИСТОРИЧЕСКИ ЭКСПЕРТНЫЙ ОБЗОР ЗА ПЕРИОД 1970–2012 ГГ.

Резюме

Ценообразование – процесс формирования цен, определение их уровней и соотношений. В независимой Литве порядок ценообразования устанавливает Правительство Литовской Республики, а осуществляют его уполномоченные институции. Цены на тепловую энергию рассчитываются по утвержденным Методикам определения цен на тепловую энергию.

Несмотря на то, что Правительство регулирует цены централизованного теплоснабжения, в последние годы, из-за быстро растущих цен на разные виды топлива, значительно выросли и цены на тепловую энергию. Соответственно плата за потребляемую тепловую энергию стала „головной болью“ большинства потребителей централизованного теплоснабжения.

В статье представлен исторический экспертный обзор правовых актов, регламентирующих ценообразование и определение цен на тепловую энергию за период 1970–2012 г.

Ключевые слова: ценообразование, методики определения цен на тепловую энергию, цены на тепловую энергию